

THE SCIENTIFIC MISSIONS OF MIHAIL ARNAUDOV IN THE NEWLY LIBERATED BULGARIAN LANDS DURING THE WARS FOR NATIONAL UNIFICATION. (HUNDRED YEARS OF THE PUBLICATION OF THE COLLECTION "NORTHERN DOBRUJA. ETHNOGRAPHIC OBSERVATIONS AND FOLK SONGS")¹⁴

Snezhanka Gencheva - PhD student

Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum –

Bulgarian Academy of Sciences

E-mail: sngengeva@yahoo.com

Abstract: *The report presents three scientific expeditions of Mihail Arnaudov: in Eastern Thrace in the fall of 1912, in Western Macedonia in 1916 and in Northern Dobruja in 1917, where he collected rich folklore and ethnographic material. They are indicative not only of his interest in the population of these lands in linguistic, historical, folkloric and ethnographic terms, but also of his high public and civic commitment to defend the Bulgarian national cause by means of impartial science.*

Keywords: *Mihail Arnaudov; Eastern Thrace; Western Macedonia; Northern Dobruja; Bulgarian Folklore; Bulgarian Ethnography; Bulgarian Language.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Приносът на академик Михаил Арnaudов към българската наука за фолклора е подчертаван нееднократно, а богатото книжовно наследство, оставено от него, е обект на множество изследвания и публикации от съвременниците му, както и от днешните автори. Библиографски то е представено в издаден в негова памет брой на списание „Български фолклор“ (Георгиева 1978: 80–84). Научните интереси на Арnaudов са в различни области: фолклор изобщо и история на фолклористиката у нас; класификация на словесните произведения; създаване и разпространение на песните, възникване на вариантите; обреди и обичаи, както и свързаните с тях словесни народни творби; благопожелания и клетви.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Михаил Арnaudов е както блестящ изследовател на фолклора, така и теренист, отдаден на идеята да бъдат записани образци на народното творчество от всички краища на България. Показателна е научната му обиколка на Еленския край през 1912 г. Въпреки, че по онова време вече има доста събран и обнародван фолклорен и етнографски материал, той го смята за недостатъчен – *докато не бъде систематически проучена цялата страна* (Арnaudов, 1913б: 3).

Особено важни и актуални са записите и наблюденията на Михаил Арnaudов по време на войните за национално обединение – с това, че документирант традиционната духовна култура в българските земи извън държавната граница.

Научна мисия¹⁵ в Източна Тракия по време на Балканската война

¹⁴ Докладът е представен на заседание на секция „Филология“ на 62-та международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето – VI“, проведена във Филиал – Силистра на Русенски университет „А. Кънчев“, на 27 октомври 2023 с оригинално заглавие на български език: НАУЧНИТЕ МИСИИ НА МИХАИЛ АРНАУДОВ В НОВООСВОБОДЕНИТЕ БЪЛГАРСКИ ЗЕМИ ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНИТЕ ЗА НАЦИОНАЛНО ОБЕДИНЕНИЕ. СТО ГОДИНИ ОТ ИЗДАВАНЕТО НА СБОРНИКА „СЕВЕРНА ДОБРУДЖА. ЕТНОГРАФСКИ НАБЛЮДЕНИЯ И НАРОДНИ ПЕСНИ“.

¹⁵ В заглавието, тук и по-нататък в текста вместо придобилите популярност „командировка“, „пътуване“ или „експедиция“ се използва изразът „научна мисия“, с който добруджанци определят мащабното изследване, предприето от българската държава през 1917 г. – в знак на признателност към делото на българските учени.

През 1912 г. той изминава с щаба на Трета армия пътя до Лозенград и Чаталджа веднага след победоносните битки на българската войска. Целта му е да събере фолклорни и етнографски материали от тогавашната *турска Тракия, която в етнографско отношение е почти неизвестна земя* (Арнаудов, 1913а: 101). В публикацията, обобщаваща резултатите от това негово теренно проучване, отбелязва с горчивина, че войната не е най-доброто време за фолклорни анкети, тъй като владее съзнанието на хората (Арнаудов 1913а: 105). А появата на съпътстващите войната заразни болести го кара да прави мислен паралел на своето обхождане на Одринско с мисията на Юрий Венелин, който посещава Добруджа през 1830 г. с цел събиране на народописни материали, но не я реализира най-вече поради развилнелите се епидемии. Въпреки че прекъсва пътуването си, Арнаудов успява да изпълни частично задачите, които си е поставил: да събере сведения за бита и миналото на българите в този край, а и да провери доколко са актуални данните, изнесени от Офейков (Атанас Шопов) за български селища под стените на Константинопол. Той се интересува от преселванията и заселванията на българите в Източна Тракия, от физическия им облик, от обичаите, обредите и песните им, от езика, просветата и образованието им. В Селиолу край Одрин и в Ерменикьой до Чаталджа успява да запише обичаи и песни, свързани с датите на зимното и лятното слънцестоене. Благодарение на Михаил Арнаудов имаме ценни свидетелства за българския характер на Източна Тракия по онова време, за преобладаващо светлия тип на българите там, както и един от най-пространните варианти на българската коледарска молитва.

Научна експедиция в Македония по време на Първата световна война

България се включва в Първата световна война, за да си възстанови историческата и етническа цялост, като обедини несправедливо отнетите ѝ земи и тяхното население. До края на 1915 година цяла Македония е в границите на българската държава. През 1916 г. Австрия изпраща в Сърбия, Черна гора, Албания и Македония научна комисия, която да ги обследва в езиково, етнографско и фолклорно отношение. Разтревожен от това, че българската държава не предприема такива действия, Арнаудов пише на 28 май 1916 г. до Щаба на действащата армия¹⁶ за необходимостта от научно обследване на Македония и другите новоприсъединени български земи (Пенчев, 1999: 24). Отсрещната страна не закъснява с действията си и на 21 юни с. г. ЩДА изпраща циркулярно писмо до най-изявените български учени – езиковеди, историци, географи, специалисти в стопанските и народоведските науки, с което ги кани да посетят новите земи и да ги изследват всеки в своята научна област, и им предлага съдействие за това (Петров 1993: 6). В тази експедиция участва и Михаил Арнаудов. Неговата задача е да проучи езиково, етнографски и фолклорно района на Горни и Долни Полог (Тетовската долина), но сам разширява границите на изучаваната област, така че да обхване и земите западно и северно от Шар планина. Тук той разполага с повече време за теренна работа. Над два месеца неуморно записва изобилен материал, малка част от който прилага към доклада си пред ЩДА. В него той декларира намерение да обработи и издаде и другите записи, особено песните, в самостоятелен труд (Арнаудов 1993: 159)¹⁷, а за езика в Тетовско отбелязва, че „е изобщо чиста българска реч“ (Арнаудов 1993: 163). Участието в тази научна експедиция за него е пътуване и към корените на бащиния му род, който произхожда от Тетово и с. Вратница, Тетовско (Арнаудова 1977: 10).

Научна мисия в Добруджа по време на Първата световна война

Година по-късно ЩДА съдейства за подобно мащабно научно изследване на новоосвободената и присъединена към българската държава Добруджа. Особен интерес представлява нейната северна част, откъсната от България още с решенията на Берлинския конгрес (1878). На Арнаудов е възложено да проучи фолклора на българското население там.

¹⁶ По-нататък в текста - ЩДА.

¹⁷ Докато е жив, Арнаудов не успява да го изпълни. Изданието на записаните материали, което е цитирано тук, е осъществено едва 80 години след Ньойския договор.

Д-р Арнаудов посещава Северна Добруджа през май и втори път през октомври 1917 г. – със съдействието на българската армия и с неопенимата подкрепа на новосъздадената Добруджанска организация¹⁸. И тук той вижда страданието на българите, причинено от нечовешките жестокости на румънската власт и отстъпващите румънски войски. Въпреки съдържания и неутрален изказ в студията му за Северна Добруджа, не може да не отбележи: „...населението току-що бе преживяло ужасите на кървави сражения и на разорения, които са му коствали и много човешки жертви: всички млади българи били взети в ромънската армия и мнозина от тях загинали във войната; освен това вдигнати били от ромъните при отстъплението доста заложници и разграбена била значителна част от стоката им, така че хората... бяха наклонни при първа среща с новодошлия да разказват за теглата си... а не да говорят за неща, които изискват по-спокоен дух и по-добро разположение“ (Арнаудов 1923: 4). Неговата цел е да *опознае на място населението на този край, за което има малко сведения; да събере исторически и фолклорни материали, които да допълнят етнографски картата на България, и най-вече да запише песни, което е важно за характеристиката и топографията на поетическите мотиви в цялата страна* (Арнаудов 1923: 3). В доклада си пред ЩДА заключава, че *въпреки 40-годишното румънско потисничество, непризнаването на народността и гоненията заради езика и националните тежнения, българите в тази област са опазили фолклора си и не са се поддали на порумънчване; във фолклорно отношение Северна Добруджа е неделима част от целокупна България* (Арнаудов 1918: 120). В самостоятелния сборник с материали от тази негова експедиция (Арнаудов, 1923) са включени ценни етнографски наблюдения; историческа справка за селищата в Добруджа и за нейното население; свидетелски показания на стари хора за основаването, заселването и преселванията на 29 села. Специално внимание е отделено на старото местно население в Силистренско, т. нар. гребенци (в някои случаи главно по информация на съседите им, както е със село Алмалии, от което румънците отвлечат почти всички, които не са мобилизирани в армията – повече от 1400 души, от пеленачета до стогодишни старци). В сборника са публикувани над 400 песни и откъси от песенни варианти (както и два записа на коледарски молитви). Те са разпределени в осем раздела: коледни песни; лазарски; балади; легенди; новели; хайдушки песни; юнашки песни; малки песни (любовни, вкл. сватбени, кратки балади, новели и хумористични песни). Даден е показалец на мотивите (Арнаудов, 1923: 8–14); списък на селищата и на певците, от които са записвани. Анализирайки фолклорния материал, Арнаудов отбелязва близкото родство с по-рано публикуваните песни от Североизточна България и Източна Тракия; съчетаването на традиции, които са характерни за различни групи население според произхода на добруджанци от различни български райони; непродуктивността откъм нови оригинални творби; липсата на професионални изпълнители и на изявени певци, като за последното прави уговорката, че „много от добрите певци липсваха като войници в ромънската армия или като отвлечени от ромъните при отстъплението им...“ (Арнаудов, 1923: 16).

Част от материала, събран през 1917 г. в Добруджа, е използван в студията на М. Арнаудов за кукерите и русалиите, която е докладвана още на 7 ноември 1918 г. (Арнаудов, 1920а: 2). Тук в прегледа на кукерските игри в Североизточна България той включва и наблюденията си от Северна Добруджа, Силистренско, и от Тутраканско (Арнаудов, 1920а: 27–33). Важно е да се отбележи, че в това изследване българските села източно от Силистра: Липница, Гърлица, Алмалий, които границата от 1878 г. откъсва от тяхната митрополия и придава на окръг Кюстенджа, са посочени като принадлежащи към българския град. Две песни от Северна Добруджа са включени в студията му „Вградена невяста“ (Арнаудов, 1920б: 372–374).

¹⁸ Изследователската му работа в Северна Добруджа е отразена в местния печат. Още в първия брой на започналия да излиза през юни 1917 г. в Бабадаг в. „Добруджа“ е представено накратко свършеното от експедицията. За д-р Арнаудов е казано, че е записал *повече от 400 старонародни български песни, от които 200 нови за познатия досега български фолклор* (Анон., 1917, р. 3)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трите военни експедиции на Михаил Арnaudов в 1912, 1916 и 1917 г. съответно в Източна Тракия, Западна Македония и Северна Добруджа са показателни не само за интереса му към населението в тези земи в езиково, историческо, фолклорно и етнографско отношение, но и за висока обществена и гражданска ангажираност да отстоява българската кауза със средствата на безпристрастната наука. Публикациите на събрания материал и неговия анализ са пример за цялостност на изследването: на времето, мястото, обстоятелствата и средата, в които се регистрират фолклорните творби. И са паметник на българския дух на тези безвъзвратно изгубени впоследствие земи.

REFERENCES

- Anon., 1917. The Scientific Mission in Dobruja. – In: Dobruja, no. 1/27.06, p. 3. (**Оригинално заглавие:** Анон., 1917. Научната Добруджанска мисия. – В: Добруджа, бр. 1/27.06, стр. 3)
- Arnaudov, M., 1913a. Customs and Songs of Eastern Thrace. – In: BAS magazine. Br. Historical-philological and philosophical-social. Volume 6, pp. 101–140. (**Оригинално заглавие:** Арnaudов, М., 1913. Обичаи и песни от Източна Тракия. – В: Списание на БАН. Кл. Историко-филологичен и философско-обществен. Том 6, стр. 101–140.)
- Arnaudov, M., 1913b. Folklore from Elensko. Observations and materials. – In: Collection of Folk Works. Vol. 27. Sofia: BAS, pp. 1–389. (**Оригинално заглавие:** Арnaudов, М., 1913б. Фолклор от Еленско. Наблюдения и материали. – В: СбНУ, кн. 27. София: БАН, стр. 1–389.)
- Arnaudov, M., 1920a. Kukeri and Rusalii. Studies on Bulgarian Rites and Legends. P. III. – In: Collection of Folk Works. Vol. 34. Sofia: BAS, pp. 1–242. (Арnaudов, М., 1920а. Кукери и русалии. Студии върху българските обреди и легенди. Ч. III. – В: СбНУ, т. 34. София: БАН, стр. 1–242.)
- Arnaudov, M., 1920b. Built-in Bride. Studies on Bulgarian Rites and Legends IV. In: Collection of Folk Works. Vol. 34. Sofia: BAS, pp. 245–512. (**Оригинално заглавие:** Арnaudов, М., 1920б. Вградена невеста. Студии върху българските обреди и легенди IV. In: СбНУ, т. 34. София: БАН, стр. 245–512.)
- Arnaudov, M., 1923. Northern Dobruja. Ethnographic Observations and Folk Songs. – In: Collection of Folk Works. Vol. 35. Sofia: BAS, pp. 1–423. (**Оригинално заглавие:** Арnaudов, М., 1923. Северна Добруджа. Етнографски наблюдения и народни песни. – В: СбНУ, т. 35. София: БАН, стр. 1–423.)
- Arnaudov, M., 1993. Journey through Western Macedonia. – In: Petrov, P., comp., 1993. Scientific Expedition in Macedonia and Pomerania 1916. Sofia: VIK "St. Georgi Pobedonosets"–UI "St. Kliment Ohridski", pp. 159–171. (**Оригинално заглавие:** Арnaudов, М., 1993. Пътушествие из Западна Македония. – В: Петров, П., съст., 1993. Научна експедиция в Македония и Поморавието 1916. София: ВИК „Св. Георги Победоносец“ – УИ „Св. Климент Охридски“, стр. 159–171.)
- Arnaudova, I., 1977. Mihail Arnaudov. The Man and the Scientist. Literature Survey and Characterization. Sofia: Nauka i Izkustvo. (**Оригинално заглавие:** Арnaudова, И., 1977. Михаил Арnaudов. Човекът и ученият. Литературна анкета и характеристика. София: Наука и изкуство.)
- Georgieva, M., 1978. Works of Academician Mihail Arnaudov in the Field of Folklore. In: Bulgarian Folklore, vol. 3, pp. 80–84. (**Оригинално заглавие:** Георгиева, М., 1978. Трудове на акад. Михаил Арnaudов в областта на фолклористиката. – В: Български фолклор, кн. 3, стр. 80–84.)
- Penchev, V., 1999. Mihail Arnaudov. A scientific trip to Macedonia. Sofia: "Prof. M. Drinov" – "St. Kliment Ohridski". (**Оригинално заглавие:** Пенчев, В., Анатол Анчев, 1999. Михаил Арnaudов. Една научна командировка в Македония. София: "Проф. М. Дринов" – „Св. Климент Охридски“.)

Petrov, P., comp., 1993. Scientific Expedition to Macedonia and Pomerania 1916. Sofia: VIK "St. Georgi Pobedonosets" – UI "St. Kliment Ohridski". (*Оригинално заглавие: Петров, П., съст., 1993. Научна експедиция в Македония и Поморавието 1916. София: ВИК „Св. Георги Победоносец“ – УИ „Св. Климент Охридски“.*)